

УДК 338.2

Тараненко Г. Г.,

к. пол .н., ст. викладач кафедри міжнародної економіки,
Національний університет харчових технологій, м. Київ

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ

У статті розглянуто підходи до державного регулювання продовольчої політики на сучасному етапі. Проаналізовано світові тенденції та існуючі методи й інструменти державного регулювання продовольчої політики. Визначено, що за наявності вагомих аргументів на користь державного втручання і водночас дотримання концепції вільного ринку оптимальним варіантом видається ефективне поєднання інструментів державного регулювання та принципів ринкової економіки для розвитку національного аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та соціальної підтримки населення сільських територій.

Ключові слова: державне регулювання, сільське господарство, аграрне виробництво, продовольча політика, протекціонізм, ринкова економіка, соціальна політика

СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ К РЕГУЛИРОВАНИЮ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ

Тараненко А. Г.

В статье рассмотрены подходы к государственному регулированию продовольственной политики на современном этапе. Проанализированы мировые тенденции и существующие методы и инструменты государственного регулирования продовольственной политики. Определено, что при наличии весомых аргументов в пользу государственного вмешательства и одновременно соблюдения концепции свободного рынка оптимальным вариантом представляется эффективное сочетание инструментов государственного регулирования и принципов рыночной экономики для развития национального аграрного производства, обеспечения продовольственной безопасности и социальной поддержки населения сельских территорий.

Ключевые слова: государственное регулирование, сельское хозяйство, аграрное производство, продовольственная политика, протекционизм, рыночная экономика, социальная политика

CURRENT APPROACHES TO GOVERNMENT REGULATION OF FOOD POLICY

Taranenko A.

The article deals with present-day approaches to government regulation of food policy. Global trends and existing methods and tools of state regulation of food policy are analyzed. It is concluded that the choice of methods and forms of state intervention to agricultural development is specific to each particular country. In order to plan agrarian regulation steps it appears highly important to consider two key complementary goals of the agricultural sector, namely increasing

efficiency of agricultural production and provision of social support to rural areas' residents. It is determined that in view of important arguments in favor of state intervention and at the same observance of free market rules the best option is effective combination of government regulation tools and market economy principles for the development of national agricultural production, food security and social support of rural areas' population. Usage of a certain method of food sector regulation is defined by particular nature of the relationship, characteristic features of objects and subjects of regulation, specific policy objectives and focus on concrete results. As one and the same function of state regulation of the agricultural sector can be performed via various tools, the task of economists is to select the optimal tools' combination. With regard to this conclusion further research prospects are determined, particularly search for optimal tool set of government regulation of the agricultural sector in order to further increase effective development of the national economy.

Keywords: government regulation, agriculture, farming, food policy, protectionism, market economy, social policy

Постановка проблеми. Продовольча політика є однією з важливих складових економічної політики держави. За своєю сутністю продовольча політика тісно пов'язана з продовольчою безпекою та полягає у забезпеченні населення держави достатнім рівнем якісного харчування. Згідно зі ст. 3 Конституції України найвищою соціальною цінністю в Україні визнається людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека, а отже чітке визначення пріоритетів функціонування держави в Основному Законі свідчить про вибір Україною вектору, спрямованого на побудову гарантійної держави, тобто такої, що забезпечує певні постійні цілі й завдання та має позитивну місію [4]. М.М. Алексєєв серед основних напрямків функціонування такої держави виділяє задоволення економічних прав людини, насамперед, її захист від боротьби за існування шляхом формування максимально розвиненої матеріально-технічної бази життя кожної людини, організації інтенсивного виробництва матеріальних благ та створення системи їх розподілу з метою задоволення основних потреб громадян [4]. Варто деталізувати, що визначення пріоритетів державної економічної політики у продовольчій галузі специфічне для кожної окремо взятої держави та залежить від її кліматичних умов, рівня аграрного та технологічного розвитку, умов проживання населення та розвитку сільських територій, а також культурно-ціннісних поглядів населення. Отже, проблематика розвитку цих питань, нагальних для державного будівництва, викликає значну зацікавленість з огляду на ефективний розвиток національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз іноземної та української літератури цієї тематики демонструє інтерес дослідників до розвитку аграрної науки і аграрного виробництва та їхнього відповідного впливу на економічний розвиток. Зокрема, ці питання досліджували М.С. Кожух [4], Л.М. Васільєва [1], С.О. Гуткевич [3], Р.Р. Гумеров [2], В.І. Криленко [5], В.М. Гейц, Т.В. Олефіренко [7], О.М. Яценко [8].

До спектру їхніх досліджень входили такі питання, як аграрна реформа в Україні, аграрна політика і макроекономічні відносини в аграрному секторі України, державне регулювання економіки, продовольча безпека в Україні та світі, інвестиційна привабливість аграрного сектору економіки, інституційні засади трансформацій в аграрній сфері,

реформування та розвиток підприємств агропромислового виробництва, трансформація агропродовольчого комплексу України в ринкових умовах. Згідно з О.М. Яценком, місце і роль України на глобальному продовольчому ринку буде визначатися кількістю експортоорієнтованих галузей та обсягом і вартістю їхньої продукції стандартизованої якості. У цьому контексті особливої уваги заслуговують реальні й потенційні експортоорієнтовані галузі сільського господарства [8].

Хоча важливість державного регулювання сільськогосподарського виробництва є доведеною тезою, що базується на досвіді багатьох країн, ще й досі ведуться обговорення цього питання та визначається оптимальна міра й характер державного втручання. Зокрема, дискусії точаться у руслі двох основних думок щодо визначення масштабів державного регулювання продовольчого сектору: теорії протекціонізму та теорії вільної торгівлі. Як відомо, запровадження Світовою організацією торгівлі (СОТ) політики лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією не виключає систему аграрного протекціонізму. С. Нікольський розрізняє політику національних урядів та керівних органів інтеграційних угруповань у сфері регулювання сільськогосподарських ринків і протекціонізму за певними параметрами. Перший з них, на його думку, залежить від обсягів підтримки; другий – від механізму підтримки (зокрема, визначення пропорції між прихованим субсидуванням за рахунок споживачів і фінансуванням з державного бюджету, тобто за рахунок платників податків і доходів державного сектору економіки); третій від особливих параметрів – залежність від вибору конкретних методів підтримки, що застосовуються в окремих випадках [2].

Метою статті є дослідження досвіду державного регулювання продовольчого сектору та виявлення оптимальних інструментів для відповідного розвитку галузей національної економіки.

Основні результати дослідження. Дослідниця Т. В. Олефіренко наводить таку класифікацію аргументів «за» і «проти» аграрного протекціонізму на основі відомих економічних теорій:

1. Теорія вразливості сільськогосподарського виробництва, яка доводить особливість даного сегмента економіки як найбільш чутливого до коливань ринку.

2. Теорія інституційного застою - актуальна для країн з розвинутим сільським господарством, орієнтованих на експорт відповідної продукції.

3. Теорія попиту і пропозиції на сільськогосподарський протекціонізм як ключову позицію економічного розвитку. Зокрема, процес індустріалізації країн, що розвиваються, характеризується високою інтенсивністю експлуатації аграрного сектору економіки на користь інших сфер.

4. Економічна теорія «провалів ринку», яка доводить неспроможність вільного аграрного ринку задовольняти загальнонаціональні, соціальні, економічні, політичні потреби суспільства, особливо коли інтереси суспільства суперечать приватнопідприємницьким.

5. «Реакції на випадкові порушення економічної рівноваги» - рівень аграрного протекціонізму зростає відповідно до виникнення дисбалансу в міжгалузевій економічній рівновазі.

6. Особливості біологічного характеру галузі: існування високого рівня залежності сільськогосподарського виробництва від кліматичних і природних чинників [7]. Видається

слушною думка автора стосовно того, що однозначно вирішити питання державного регулювання неможливо, оскільки його ефективність зумовлена відповідністю низці факторів, зокрема економічному, політичному, інституційному тощо.

На думку Р.Р. Гумерова, оскільки одна й та ж функція державного регулювання аграрного сектору може виконуватися за допомогою різних інструментів, завдання економістів полягає в тому, щоб вибрати оптимальне їх поєднання. Одним з таких правил є правило специфічності, яке свідчить, що найбільш ефективними є ті інструменти економічної політики, які найбільшою мірою наближені до джерела дисгармонії, де стикаються приватні та громадські інтереси (вигоди та витрати), наприклад, вільна міжнародна торгівля, яка дає вигаш своїм споживача за рахунок зниження цін на внутрішньому ринку до рівня світових, як правило, викликає невдоволення вітчизняних товаровиробників, і уряди в цьому випадку змушені вводити митні тарифи на імпортовану продукцію з метою обмеження її обсягів. Разом з тим цю проблему можна вирішити і за допомогою іншого інструмента державного регулювання - субсидування вітчизняних товаровиробників [2]. С.О. Гуткевич зазначає, що активізації інвестиційної діяльності мають сприяти іноземні інвестиції, що дозволить не тільки удосконалити систему виробництва в сільському господарстві й поліпшити демографічну ситуацію [3]. На думку Л.М. Васильєвої, інструменти державного регулювання аграрного сектору можна умовно розділити на дві групи:

- 1) інструменти для підвищення ефективності аграрного виробництва;
- 2) інструменти щодо забезпечення соціальної захищеності сільського населення та розвитку соціально-виробничої інфраструктури сільських територій [1].

Відповідно до цих груп розроблено систематизацію інструментів державного регулювання аграрного сектору:

- 1) встановлення спеціальних податкових режимів для сільськогосподарських товаровиробників;
- 2) закупівля, зберігання, переробка та реалізація сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства для державних потреб;
- 3) встановлення мінімальних і максимальних цін на окремі види сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства;
- 4) тарифне і нетарифне регулювання імпорту та експорту сільськогосподарської продукції, підтримка експорту сільськогосподарської продукції та сировини;
- 5) надання субсидій, субвенцій, гарантій і компенсацій сільськогосподарським товаровиробникам та іншим суб'єктам агропродовольчого сектору, субсидії місцевим бюджетам на приведення у нормативне стан сільських доріг з подальшою передачею їх у мережу доріг загального користування;
- 6) державні інвестиції;
- 7) технічні регламенти, ліцензії та інші види обмежень;
- 8) антимонопольне регулювання агропродовольчого комплексу, заходи щодо усунення адміністративних і технічних бар'єрів в агропродовольчому секторі;
- 9) програми сталого розвитку сільських територій і збереження природних ресурсів;

10) пряме бюджетне фінансування, співфінансування, субсидування кадрового, наукового та інформаційного забезпечення та консультаційного обслуговування суб'єктів агропродовольчого сектору;

11) стимулювання науково-технічного прогресу та інноваційної діяльності в агропродовольчому секторі [1].

Застосування того чи іншого методу регулювання аграрно-продовольчого сектору визначається характером відносин об'єктів та суб'єктів регулювання, метою і завданнями політики та баченням кінцевого результату. У результатах дослідження можна констатувати, що існують вагомі аргументи на користь державного втручання та дотримання концепції вільного ринку, а також різноманітні інструменти здійснення державного впливу. При цьому оптимальним варіантом видається ефективне поєднання інструментів державного регулювання та принципів функціонування вільного ринку для розвитку національного аграрного виробництва, забезпечення продовольчої безпеки та соціальної підтримки населення сільських територій.

Висновок. Таким чином, на основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що вибір методів та форм державного втручання є специфічним для кожної окремої країни. При цьому для планування будь-яких кроків аграрно-продовольчого регулювання видається вкрай важливим пам'ятати про дві основні взаємодоповнюючі цілі розвитку аграрного сектору: підвищення ефективності аграрного виробництва та забезпечення соціальної захищеності сільського населення.

З цим пов'язані подальші перспективи дослідження, які стосуються визначення оптимального набору інструментів державного регулювання аграрно-продовольчого сектору задля подальшої ефективної розбудови вітчизняної економіки.

1. Васільєва Л. М. Інструменти державного регулювання аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / Л. М. Васільєва // Державне управління: удосконалення та розвиток. – 2010. – № 10. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=350>

2. Гумеров Р.Р. Продовольственная безопасность страны: к развитию правовых основ и экономических механизмов обеспечения / Р. Р. Гумеров // Российский экономический журнал. – 2006. – №11-12.

3. Гуткевич С.А. Инвестиционная привлекательность аграрного сектора экономики: [монограф.] / С.А. Гуткевич. – К.: Изд-во Европ. ун-та, 2003.

4. Кожух М. С. Поняття продовольчої безпеки України [Електронний ресурс] / М. С. Кожух. – Режим доступу: <http://bnc.in.ua/nshi-publikatsii/ponyattya-prodovolcho-bezpeki-ukraini/>

5. Криленко В. І. Сучасні підходи до оцінки рівня державної підтримки аграрного сектору економіки [Електронний ресурс] / В. І. Криленко // Ефективна економіка. – 2014. – № 7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3208>

6. Новый курс: реформы в Украине 2010–2015. Национальная доповідь / за ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010.

7. Олефіренко Т. В. Періопричини виникнення та об'єктивна необхідність державного регулювання аграрного виробництва в умовах інтеграції у світову систему

господарських відносин / Т. В. Олєфіренко // Вісник Академії митної служби України. Серія: "Економіка". – 2013. - № 2 (50).

8. Яценко О. М. Конкурентні позиції країн провідних виробників продукції бджільництва / О. М. Яценко // Вісник Житомирського Національного агроекологічного університету. – 2011. - № 1 (28). – Т. 2.